

Lilianna Kiejzik

**MATERIAŁY POMOCNICZE DO WYKŁADU SZÓSTEGO – 6d
Z FILOZOFII NOWOŻYTNEJ (FILOZOFIA SPOŁECZNA – CIĄG DALSZY
ROZWAŻAŃ O UMOWIE SPOŁECZNEJ)**

Uwaga – tekst podlega prawom autorskim, proszę nie rozpowszechniać!

Jean Jacques Rousseau (1712 - 1778)

Filozofia Rousseau wyrasta na gruncie rozczarowania cywilizacją. Jest jakby powrotem w stronę człowieka natury, który w tym ujęciu okazuje się niewinnym dzikusem o dobrym sercu.

Rousseau swoje rozważania rozpoczyna od hipotetycznego stanu natury, w którym żył ów szlachetny dzikus. Człowiek natury nie jest zatem kimś, kogo „odkrył” Rousseau w historyczno-antropologicznych badaniach. Jest tworem hipotetycznym, zlepionym z cech, które przeciwstawiał francuski filozof nowożytnej cywilizacji. Rousseau ostro krytykował ówczesną kondycję społeczeństwa i idealizacja szlachetnego dzikusa jest odwrotnością negatywnych cech tego społeczeństwa.

Stan natury, w którym żyje człowiek to stan pokoju i harmonii. Człowiek jest wtedy wolny, równy i „dobry”. Desygnatami tych pojęć jest wszystko to, co w cywilizacyjnym sensie oznacza ich przeciwieństwo. Człowiek jest więc pozbawiony złych intencji. Nie odnosi się do innych ludzi agresywnie.

Przejście człowieka od stanu natury do stanu cywilizacji nastąpiło w trakcie współdziałania człowieka z przyrodą. Podczas tego współdziałania człowiek doskonalił się i wznosił na coraz wyższy poziom. Tworzył coraz skuteczniejsze metody panowania nad przyrodą i stawał się coraz silniejszy. Początek cywilizacji następuje w momencie użycia narzędzi. To właśnie narzędzia doprowadziły do spotęgowania różnic między ludźmi.

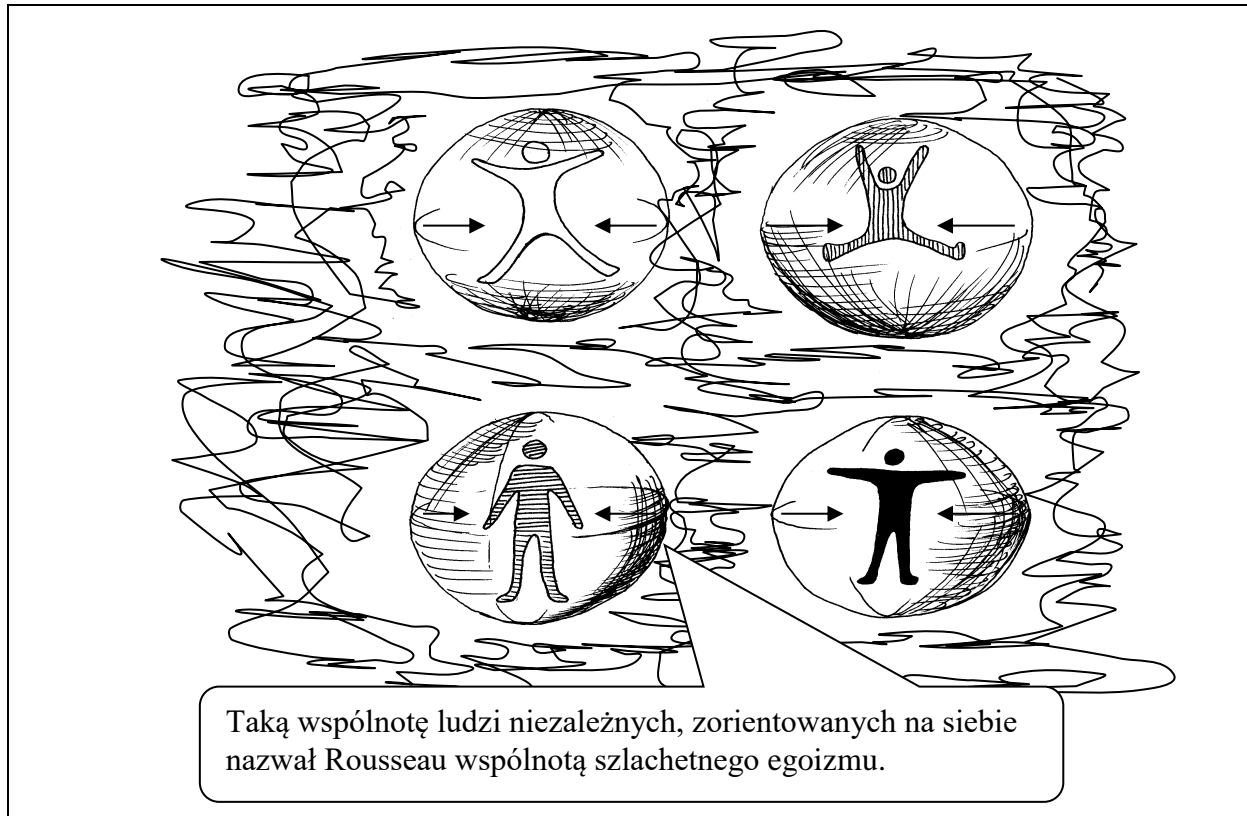
Wolny i szlachetny dzikus, który początkowo myślał tylko o sobie, kiedy zaczął funkcjonować w gromadzie, zaczął porównywać siebie z innymi. Zatem cywilizacyjne życie w gromadzie plus narzędzia stały się katalizatorami międzyludzkiego zróżnicowania. Pojawiła się nierówność, która dała z kolei bodziec do konkurowania ludzi między sobą.

Społeczna nierówność najdobitniej przejawiała się w podziale na ludzi bogatych i biednych. Rousseau ostro krytykował zróżnicowanie społeczne charakterystyczne dla rodzącego się właśnie społeczeństwa burżuazyjnego. Posługiwało się ono w pełni już wykształconym instrumentem cyrkulacji dóbr, talentów, wartości i ludzkich umiejętności, tzn. pieniądzem. Pieniądz gospodarki nowożytnej był tym samym, lecz już bardziej wyrafinowanym narzędziem, które u zarania cywilizacji rozpoczęło proces różnicowania i dzielenia ludzi, w czasach burżuazji zaś, pieniądz staje się narzędziem, które panuje nad ludźmi w formie abstrakcyjnego wymiennika (ekwiwalentu). Jest on uniwersalnym narzędziem porównywania ludzi, zatem i miarą ludzkiej nierówności. Dlatego też był tak mocno krytykowany przez Rousseau.

Stan uzależnienia człowieka od cywilizacji pieniądza, bogactwa, pogoni za coraz to nowymi dobrami spowodował, że człowiek zatracił umiejętność kierowania się naturalnym odruchem duszy, tak charakterystycznym dla człowieka natury. Zagubił się na „jarmarku

próżności” i nie potrafi już odróżnić dobra od zła. Całkowicie zatracił szlachetne namiętności właściwe człowiekowi stanu natury. Jedyną namiętnością, którą rozwija w ramach społeczeństwa burżuazyjnego jest miłość własna jako wynaturzenie szlachetnego egoizmu człowieka natury. Jednakże miłość własna w warunkach nowożytnego społeczeństwa rozrasta się do horrendalnych rozmiarów. Aby zaspokoić tę wynaturzoną żądzę każdy porównuje się z każdym, podsycając tę przeciwną naturze namiętność. W ten sposób nakręcony zostaje mechanizm samozniszczenia społeczeństwa.

Rys. Stan natury - wspólnota ludzi niezależnych, zorientowanych tylko na siebie

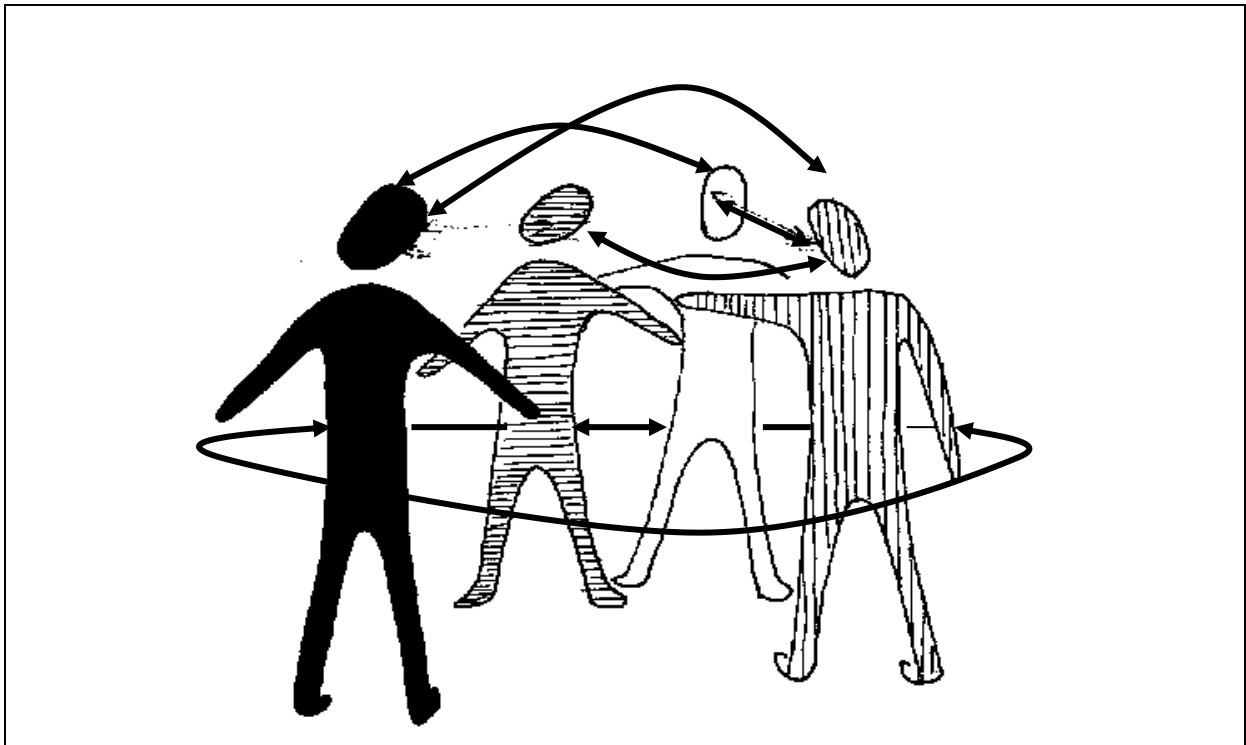

Ratunkiem dla cywilizacji dążącej do samozagłady oraz dla wyalienowanego człowieka miało być idealne społeczeństwo oparte na umowie społecznej.

Umowa społeczna gwarantuje niezbywalność wolności i równości każdego zrzeszającego się w państwie i społeczeństwie członka wspólnoty.

Powstałe na tej drodze społeczeństwo okazywało się być społeczeństwem egalitarnym. Przetwarza ono naturalną wolność w wolność cywilizowaną. Gwarantem harmonijności tak pojętego społeczeństwa była koncepcja woli powszechnej, w której wyrażała się idea powszechnej sprawiedliwości i interesu społecznego będącego wyrazem zdrowego rozsądku ludzi.

Rys. Cywilizacja jako czynnik różnicujący ludzi. Miarą nierówności: konkurencja i porównanie

Słowniczek terminów

Demokracja bezpośrednia – zasada ustrojowa polegająca na tym, że wszyscy obywatele posiadają prawo decydowania o ważnych dla państwa sprawach. Podstawową instytucją demokracji bezpośredniej jest referendum. Rousseau wierzył, że obywatele z ochotą będą uczestniczyć w politycznych zebraniach.

Egalitaryzm – przekonanie, zgodnie z którym równość wszystkich ludzi jest podstawą stosunków polityczno-społecznych. Zakłada równość szans życiowych oraz praw.

Indywidualizm – patrz Locke. Rousseau uznać można za jednego z ojców nowożytnego indywidualizmu. W jego koncepcji wszystkie cechy idealnego społeczeństwa są odbiciem atrybutów jednostki jakie posiada ona w stanie natury (wolność - dlatego np. demokracja bezpośrednia, wola powszechna - wyraża domniemaną zgodę wszystkich). Prawa jednostki ważniejsze są od praw społecznych, jednakże jest to indywidualizm wynikający ze współpracy społecznej, indywidualum nie istnieje bez wspólnoty.

Powrót do natury – hasło filozofii Rousseau oznaczające ideę powrotu do człowieka stanu natury, do społeczeństwa prymitywnego, pierwotnego. Wynikało z przekonania, że w

stanie natury człowiek jest istotą dobrą, cywilizacja zaś go psuje, a umowa społeczna zawierana jest po to, aby zło wynikające z utraty pierwotnej dobroci było jak najmniejsze.

Równość – zasada ustrojowa głosząca, że między ludźmi nie ma zasadniczych różnic. U Rousseau równość ludzi jest konsekwencją naturalnej wolności jednostek i wynikającej z tego równości praw.

Suwerenność ludu - fundamentalna zasada systemu demokratycznego polegająca na tym, że lud jest dysponentem najwyższej władzy w państwie. W konstytucjach państw demokratycznych wyrażone jest to zwykle w sformułowaniu, że władza należy do narodu (ludu).

Umowa społeczna – patrz Hobbes, Locke. U Rousseau ma ona charakter kontraktu między wolnymi jednostkami, w ten sposób naturalna wolność jednostek zostaje przekształcona w wolność cywilną realizującą się w życiu politycznym wspólnoty (demokracja bezpośrednia - uczestnicząca). Umowa społeczna potrzebna jest po to, aby zło wynikające z utraty pierwotnej wolności było jak najmniejsze.

Wola powszechna – jedno z ważniejszych pojęć filozofii Rousseau. Jest wspólnym sensem, rozsądkiem wypracowanym przez wspólnotę, nie jest sumą woli jednostkowych. Pojęcie woli powszechnej pozwoliło Rousseau rozwiązać sprzeczność pomiędzy egalitaryzmem i indywidualizmem.

Wolność polityczna – fundamentalne prawo ustroju demokratycznego. U Rousseau jest konsekwencją naturalnej wolności człowieka, społeczeństwo jest wspólnotą wolnych jednostek.

Literatura:

- Rousseau J.J., *Trzy rozprawy o filozofii społecznej*, przeł. H. Elzenberg, Warszawa 1956.
Rousseau J.J., *Umowa społeczna*, przeł. B. Strumiński, Warszawa 1966.
Rousseau J.J., *Wyznania*, przeł. T. Boy-Żeleński, Warszawa 1956.
Baczko B., *Rousseau: samotność i wspólnota*, Warszawa 1969.